

6. Sınıf

Sosyal Bilgiler

1. Öğrenme Alanı: Birlikte Yaşamak

1. Dönem 1. Ortak Yazılı · Genel Tekrar

Talim Noktası
5 · 6 · 7. SINIF DERS KİTAPLARI

1. ÖĞRENME ALANI

Birlikte Yaşamak

Değişen gruplar ve roller, kültürel bağlar ve millî değerler, toplumsal sorunlara ortak çözüm

Bu temada neler var?

1. Zaman İçinde Değişen Gruplar ve Roller 2
2. Kültürel Bağlarımız ve Millî Değerlerimiz 6
3. Toplumsal Sorunlar ve Çözüm Önerileri 10

Bir mahallede üç kuşak aynı sokağı paylaşır. Büyükanneler bir zamanlar okul sıralarında oturan öğrencilerdi; bugünün öğrencileri de yarın başka gruplarda başka görevler üstlenecek. Bu öğrenme alanında birlikte yaşamayı üç açıdan inceleyeceksiniz: **zamanla değişen gruplar ve roller**, bizi birbirimize bağlayan **kültürel bağlar ve millî değerler** ile toplumun **ortak sorunlarına birlikte çözüm** aramak.

Anahtar kavramlar

birlik ve beraberlik · dil · din · gelenek ve görenek · grup · hak · kültür · millî değer · rol · sanat · sorumluluk · tarih · toplum

1 Zaman İçinde Değişen Gruplar ve Roller

Bir ömür, birçok rol

Baran'ın büyükannesi Nuriye Hanım altmış altı yaşındadır. Baran, sosyal bilgiler ödevi için büyükannesinin hayatını bir şerit üzerinde gösterdi. Şeridi tamamlayınca şunu fark etti: Büyükannesi her dönemde başka **gruplara** katılmış, başka **roller** üstlenmişti. Çocukken kardeşlerine bakan bir ablaydı. Gençliğinde postanede çalıştı. Bugün ise hem büyükanne hem de bir kursta yeniden öğrencidir.

Nuriye Hanım'ın hayat şeridi

Kişi kurgusaldır, şerit ölçeksizdir.

Tanım Grup ve rol

Aynı hedefe yönelen ve aralarında düzenli iletişim bulunan insan topluluğuna grup denir. Kişinin grupta üstlendiği göreve ve bu görevin gerektirdiği davranışlara rol denir. Her rol, kişiye bazı **haklar** ve **sorumluluklar** getirir.

İnsan, hayatı boyunca aynı gruplarda kalmaz. Yaşı ilerledikçe, okulu ve işi değiştikçe yeni gruplara katılır. Bazı gruplardan ayrılır, bazılarında ise rolü değişir. Örneğin bir ailede çocuk olan kişi yıllar sonra anne ya da baba olur. Bir sporcu zamanla antrenör olabilir. Bu nedenle gruplar ve roller **zaman içinde değişebilir**.

Varsayımda bulunmak

Baran ödevine başlamadan önce kendine bir soru sordu: "Büyükannemin çocukken üstlendiği roller benimkilerden farklı mıydı?" Sonra bu soruya geçici bir cevap yazdı: "Büyükannemin çocukluğunda daha fazla ev işi sorumluluğu vardı. Çünkü o yıllarda köylerde iş gücüne çocuklar da katılırdı." Baran'ın bu cevabı bir **varsayımdır**.

Tanım Varsayım

Bir durumu açıklamak için ileri sürülen ve doğruluğu henüz kanıtlarla sınanmamış düşünceye varsayım denir.

Varsayım, araştırmanın yol haritasıdır. Kanıtlar varsayımı destekleyebilir ya da çürütebilir. Çürütülen bir varsayım başarısızlık değildir; yeni bir soru sormanın fırsatıdır. Baran, varsayımını sınamak için büyükannesiyle bir röportaj yaptı.

Notlarım

Grupları ve rolleri listeleyelim, karşılaştıralım

Baran, kendi gruplarını ve rollerini de bir tabloya yazdı. Tabloyu hazırlarken her rolün yanına bir hak ve bir sorumluluk ekledi.

Grup	Baran'ın rolü	Bir hakkı	Bir sorumluluğu
Aile	Torun, ağabey	Sevgi ve korunma görmek	Kardeşine ders çalıştırmak
Okul	Öğrenci, sınıf kütüphanecisi	Eğitim almak, söz istemek	Kitapların kaydını tutmak
Satranç kulübü	Takım oyuncusu	Turnuvalara katılmak	Antrenmanlara düzenli gelmek
Apartman	Komşu çocuğu	Ortak alanlarda oynamak	Ortak alanı temiz bırakmak

Ardından büyükannesinin çocukluğunu kendi çocukluğuyla **karşılaştırdı**. Karşılaştırmayı dört ölçüte göre yaptı: Zaman nasıl kullanılıyor? Hangi haklar var? Hangi sorumluluklar var? Hangi gruplara katılınıyor?

Dün ve bugün: çocuk rolü

Kurgusal örnek; tablo temsilîdir.

	Nuriye Hanım'ın çocukluğu	Baran'ın çocukluğu (bugün)
Zaman	Okuldan sonra tarlada ve evde iş; oyuna az zaman	Okul, kurs ve ödev; oyun, spor ve ekran başında da zaman
Haklar	Eğitim hakkı vardı ama ortaokul köyden uzaktaydı.	Okul yakında; 12 yıllık zorunlu eğitim, kütüphane ve genel ağ
Sorumluluklar	Kardeşlerine bakmak, su taşımak, hayvanları beslemek	Odasını toplamak, kardeşine ders çalıştırmak, atıkları ayırmak
Gruplar	Aile, köy okulu, komşular	Aile, okul, satranç kulübü, sınıfın çevrim içi grubu

Karşılaştırmada hem **farklılıklar** hem de **benzerlikler** görülür. Farklılıklar daha çok zamanın kullanımında ve eğitim olanaklarında ortaya çıkar. Benzerlik ise şudur: İki dönemde de çocuk, ailesine yardım eden ve öğrenme hakkı olan bir bireydir. Rolün adı aynı kalsa da içeriği zamanla değişmiştir.

Roller neden değişir?

Toplum durağan değildir. Bilimdeki ve teknolojideki gelişmeler, şehirlere göç, eğitimin yaygınlaşması ve yeni kanunlar insanların gruplarını ve rollerini etkiler. Örneğin bir zamanlar mektupla yapılan iletişim bugün çoğunlukla genel ağ üzerinden yapılır. Bu değişim, postane çalışanının rolünü de değiştirmiştir.

Değişimin nedenleri

Şema temsilîdir.

Tuzağa düşme!

Değişim, bağların koptuğu anlamına gelmez
Roller değişse de ailede sevgi, saygı ve dayanışma sürer. Nuriye Hanım'ın bugün kursa gitmesi, onun ailesindeki büyükanne rolünü ortadan kaldırmaz. **Aile birliği**, roller değişirken üyelerin birbirine destek olmasıyla korunur.

Gelecekte hangi gruplarda olacağız?

Bugünkü ilgi alanlarımız, gelecekte dâhil olacağımız gruplar hakkında ipucu verir. Baran'ın sınıf arkadaşları "Yirmi yıl sonra" başlıklı bir **öğrenme galerisi** hazırladı. Her öğrenci gelecekteki bir grubunu ve rolünü yazdı.

Öğrenci	Gelecekteki grup ve rol	Bir hakkı	Bir sorumluluğu
İpek	Bir araştırma gemisinin ekibinde deniz biyoloğu	Güvenli bir ortamda çalışmak	Denizi kirletmeden veri toplamak
Tuna	Bir yazılım ekibinde program geliştirici	Emeğinin karşılığını almak	Kullanıcıların bilgilerini korumak
Ece	Bir arama-kurtarma derneğinde gönüllü	Eğitim ve donanım almak	Tatbikatlara düzenli katılmak
Doruk	Mahalle spor kulübünde antrenör	Kararlara katılmak	Sporcuların sağlığını gözetmek

Siz de tabloya kendi satırınızı ekleyiniz ve şu soruyu cevaplayınız: **Bu role hazırlanmak için bugün hangi adımı atabilirsiniz?**

Değişimi değerlendirmek

Gruplar ve roller değişirken bazı şeyler kaybolur, bazıları da yeni doğar. Değişimi değerlendirirken "eski kötüydü" ya da "yeni her zaman iyidir" demek doğru değildir. Her dönemin kendi koşulları vardır. Bir değişimi değerlendirmek için şu sorular sorulur: Ne değişti? Neden değişti? Bu değişim kimin hayatını nasıl etkiledi? Hangi değerler korundu?

Yazılı Köşesi

Soru: Aşağıdaki bilgiler Kerem'e ve dedesine aittir.

- Dede, 12 yaşındayken: Köy okulunda öğrenciydi. Okuldan sonra babasıyla tarlada çalışır, akşamları radyo dinlerdi.
- Kerem, 12 yaşında: Şehirde bir ortaokulda öğrenci. Okul robotik kulübünün üyesi, akşamları kardeşine kitap okuyor.

a) Kerem'in ve dedesinin rollerinden bir benzerlik ve bir farklılık yazınız. (4 puan) b) Bu farklılığın bir nedenini açıklayınız. (3 puan) c) Kerem'in yirmi yıl sonra dâhil olabileceği bir grubu ve bu gruptaki rolünü yazınız. (3 puan)

Çözüm: a) Benzerlik: İkisi de öğrencidir ve ailesine destek olur. Farklılık: Dede okul dışında tarlada çalışırken Kerem bir kulüpte etkinliklere katılıyor. b) Eğitim olanaklarının ve teknolojinin gelişmesi, çocukların zamanını kullanma biçimini değiştirmiştir; ayrıca köyden kente göç yaşanmıştır. c) Örnek: Bir mühendislik ekibinde robot tasarımcısı. **Puanlama:** Her şıkta grup-rol ilişkisi doğru kurulmuşsa tam puan; yalnız grup ya da yalnız rol yazılmışsa yarı puan verilir.

KISACA HATIRLAYALIM

- **Grup**, aynı hedefe yönelen ve iletişim içindeki insanlardır; **rol**, kişinin gruptaki görevidir.
- Gruplar ve roller zaman içinde **değişebilir**; değişim yaş, eğitim, teknoloji, göç ve kanunlarla ilgilidir.
- **Varsayım**, kanıtla sınanması gereken geçici açıklamadır.
- Değişimi değerlendirirken neyin değiştiği kadar **hangi değerlerin korunduğu** da sorulur.

Kavram haritası: Gruplar ve roller

2 Kültürel Bağlarımız ve Millî Değerlerimiz

Bizi birbirimize bağlayan nedir?

Bir toplumu bir arada tutan yalnızca aynı ülkede yaşamak değildir. Aynı dili konuşmak, ortak bir geçmişi paylaşmak, aynı bayramlarda sevinmek ve aynı türküyü bilmek insanlar arasında görünmez bağlar kurar. Bu bağlar insanları birbirine yaklaştırır ve **birlik ve beraberliği** güçlendirir.

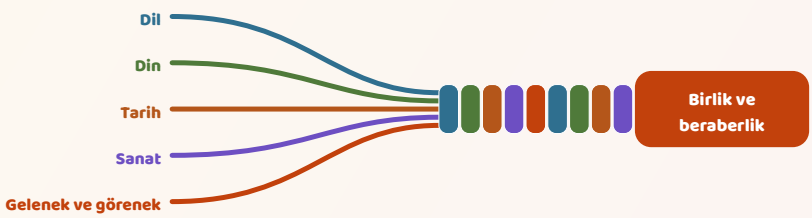
Tanım Toplum, kültürel bağ ve millî değer

Aynı topraklarda yaşayan, ortak bir geçmişi ve geleceği paylaşan insan topluluğuna toplum denir. Bir toplumun üyelerini dil, din, tarih, sanat, gelenek ve görenek gibi ortak kültür ögeleriyle birbirine bağlayan ilişkilere kültürel bağ denir. Bir milletin ortak malı olan, onu diğer milletlerden ayıran ve kuşaktan kuşağa aktarılan maddi ve manevi değerlere millî değer denir.

Bu bağlar bir araya geldiğinde kopması zor, sağlam bir halata dönüşür.

Beş bağ, bir halat

Şema temsilîdir.

Bu bağların her birini yakından tanıyalım.

DİL

Ortak dil, duygu ve düşüncelerimizi paylaşmamızı sağlar. Türkçe, millî kimliğimizin temel taşıdır.

DİN

Dinî bayramlar, bayramlaşma ve paylaşma gelenekleri kültürümüzün bir parçasıdır.

TARİH

Ortak geçmiş ve ortak hatıralar, bir milletin hafızasını oluşturur.

SANAT

Halk müziği, el sanatları ve mimari; ortak zevkimizi ve yaratıcılığımızı yansıtır.

GELENEK VE GÖRENEK

Misafir ağırlama, komşuluk ve bayram ziyaretleri kuşaktan kuşağa aktarılır.

BAYRAK VE İSTİKLAL MARŞI

Bağımsızlığımızın ve birliğimizin sembolleridir; kanunla korunur.

Ortak dilimiz

Dil, bir toplumun en güçlü bağlarından biridir. Bir türküyü, bir atasözünü ya da bir masalı anlayabilmemiz aynı dili paylaşmamız sayesindedir. Türkiye'de her yıl **26 Eylül**, Dil Bayramı olarak kutlanır. Bu gün, 1932'de toplanan Birinci Türk Dil Kurultayı'nın açılış günüdür. Dilimizi doğru ve özenle kullanmak, onu gelecek kuşaklara aktarmanın yoludur.

Millî günlerimiz ve bayramlarımız

Millî Mücadele yıllarında yaşanan olaylar ortak hafızamızın önemli bir parçasıdır. Bu olayların yıl dönümlerinde düzenlenen törenler ve kutlamalar, toplumun her kesimini aynı duyguda buluşturur.

Millî günler zaman şeridi

Şerit ölçeksizdir.

Tarih	Bayram ya da anma günü	Ne anlatır?
23 Nisan	Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı	Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışını ve millî egemenliği
19 Mayıs	Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı	Millî Mücadele'nin başlangıcını ve gençliğe duyulan güveni
30 Ağustos	Zafer Bayramı	Millî Mücadele'nin askerî zaferini
29 Ekim	Cumhuriyet Bayramı	Cumhuriyetin ilanını

Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı da toplumumuzun ortak kültürünün bir parçasıdır. Bu bayramlarda büyükler ziyaret edilir, küçükler sevindirilir, komşular ve ihtiyaç sahipleriyle paylaşılır. Bayramlaşma, kırgınlıkların giderilmesine ve akrabalık bağlarının güçlenmesine katkı sağlar.

Bayrağımız ve İstiklal Marşımız

Türk bayrağı ve İstiklal Marşı, bağımsızlığımızın ve millî birliğimizin sembolleridir. Bayrağımızın şekli ve ölçüleri kanunla belirlenmiştir. Bayrağın her parçası, eninin (G) belirli bir oranına göre çizilir. Böylece ülkenin her yerinde aynı bayrak dalgalanır.

Türk bayrağının ölçüleri

Türk Bayrağı Kanunu ve tüzüğündeki oranlara göre çizilmiştir.

Bayrağın eni	G
Bayrağın boyu	1,5 G
Ayın dış dairesinin çapı	G / 2
Ayın iç dairesinin çapı	2/5 G
Yıldızı çevreleyen dairenin çapı	G / 4

İstiklal Marşı, Mehmet Akif Ersoy tarafından yazılmış ve **12 Mart 1921**'de Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilmiştir. Marş, Millî Mücadele'nin en zor günlerinde milletin bağımsızlık kararlılığını dile getirir.

Örnek olaylar: Birlik nasıl güçlenir?

Örnek olay 1: Kağnılarla taşınan umut

Millî Mücadele yıllarında Anadolu'nun pek çok yerinde kadınlar, yaşlılar ve çocuklar cephaneyi kağnılarla cepheye taşıdı. Kağnı kollarında köylerden gelen kadınlar, yaşlılar ve çocuklar görev aldı. Kış koşullarında, çamurlu yollarda günlerce yürüdüler. Bu çaba, ordunun ihtiyacının karşılanmasına büyük destek oldu. Toplumun her kesimi aynı amaç için **sorumluluk** üstlenmişti.

Soru: Bu örnek olay, ortak tarih bilincinin toplumsal birliğe etkisini nasıl gösterir?

Çözüm: İnsanlar yaşlarına ve cinsiyetlerine bakmadan aynı amaç için birlikte çalışmıştır. Bağımsızlık ortak bir değer olarak görüldüğü için toplumun farklı kesimleri dayanışma içinde olmuştur.

Bilgiyi dönüştürmek ve yeniden ifade etmek

Öğrendiklerimizi bir şiire, bir afişe, bir diyaloğa ya da kısa bir paragrafa dönüştürebiliriz. Bunu yaparken bilginin **bağlamından kopmaması** gerekir. Yani bilgi, ait olduğu olaydan ve dönemden ayrılmadan aktarılmalıdır. Örneğin kağnılarla cephane taşınmasını anlatan bir afiş, olayın Millî Mücadele yıllarında yaşandığını göstermelidir.

Bir bilgiyi kendi cümlelerimizle yeniden ifade ederken **nesnel** ve **doğru** olmalıyız. Bilgiyi abartmadan, kişisel yorum katmadan ve anlamını değiştirmeden aktarırız. Aşağıdaki tabloda iki kaynağın doğru ve yanlış yeniden ifadeleri karşılaştırılıyor.

Anlamı korumak

Kaynak 1: İstiklal Marşı'nın ilk dizeleri. Kaynak 2: Nuriye Hanım'ın bayram sabahı anlattıkları.

	Anlamı koruyan ifade	Anlamı bozan ifade
Kaynak 1	Şair, bayrağın hiç sönmeyecek bir ışık gibi dalgalanacağını, bu yüzden korkmaya gerek olmadığını söylüyor.	Şair, sabah olunca bayrağın renginin değiştiğini anlatıyor.
Kaynak 2	Nuriye Hanım, bayram sabahı büyüklerini ziyaret etmenin aileyi bir araya getirdiğini anlatıyor.	Nuriye Hanım, bayramda yalnızca şeker toplamanın önemli olduğunu söylüyor.

Yazılı Köşesi

Soru: "6 Şubat 2023 depremlerinin ardından yurdun her yerinden gönüllüler bölgeye ulaştı. Okullarda yardım kampanyaları düzenlendi. Bölgeden başka illere taşınan öğrenciler yeni okullarında sevgiyle karşılandı."

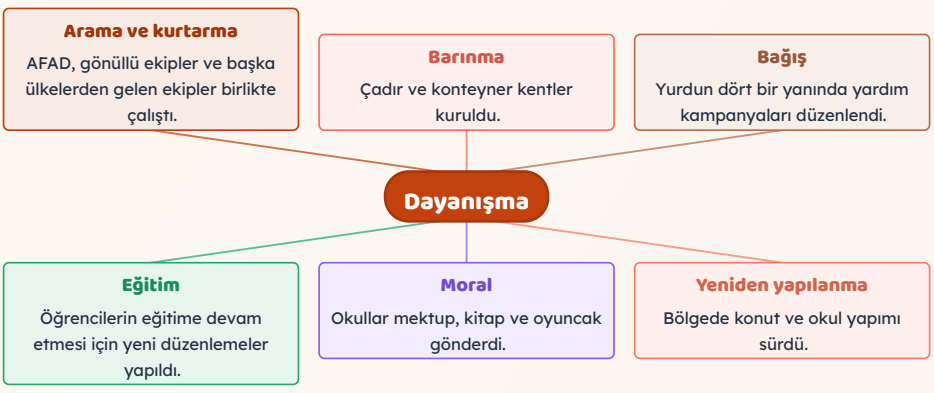
a) Bu metinde toplumsal birliği güçlendiren iki davranışı yazınız. (4 puan) b) Bu davranışların hangi millî değerle ilişkili olduğunu açıklayınız. (3 puan) c) Metni anlamını değiştirmeden tek cümleyle yeniden ifade ediniz. (3 puan)

Çözüm: a) Gönüllülerin bölgeye gitmesi; okullarda yardım kampanyaları düzenlenmesi; taşınan öğrencilerin sevgiyle karşılanması (herhangi ikisi). b) Bu davranışlar yardımlaşma ve dayanışma geleneğimizle, birlik ve beraberlik değeriyle ilişkilidir. Toplum, acıyı paylaşarak birliğini korumuştur. c) Örnek: "Depremlerden sonra toplumun her kesimi yardımlaşarak bölge halkına destek oldu."

Puanlama: c şıkkında depremin yeri ya da sonucu değiştirilmişse veya abartı eklenmişse puan verilmez.

Dayanışmanın alanları

Şema temsilîdir.

KISACA HATIRLAYALIM

- **Kültürel bağlar** (dil, din, tarih, sanat, gelenek ve görenek) toplumun üyelerini birbirine bağlar.
- **Millî değerler** bir milletin ortak malıdır; bayrak ve İstiklal Marşı bağımsızlığımızın sembolleridir.
- Millî günler ve bayramlar ortak hafızayı canlı tutar; zor günlerde dayanışma birliği güçlendirir.
- Bilgiyi dönüştürürken **bağlamı** korunur; yeniden ifade ederken **nesnel ve doğru** olunur.

Kavram haritası: Millî değerler

3 Toplumsal Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Sorunu fark etmek

Sabah okula giderken kaldırımı kapatan araçlar, parkta kırılmış bir salıncak, yemekhanede çöpe giden ekmekler… Bu durumların bazıları yalnız bir kişiyi, bazıları ise toplumun geniş bir kesimini etkiler. Bir sorunun **toplumsal** olup olmadığını anlamak için şu soruları sorarız: Kimi etkiliyor? Nedeni kimde? Çözüm için kimlerin bir araya gelmesi gerekiyor?

Bireysel sorun mu, toplumsal sorun mu?

Şema temsilîdir.

	Bireysel sorun	Toplumsal sorun
Kimi etkiler?	Bir kişiyi ya da bir aileyi	Toplumun geniş bir kesimini
Örnek	Baran'ın bisikletinin lastiği patladı.	Okul önündeki trafik yoğunluğu her sabah öğrencileri tehlikeye sokuyor.
Çözüm kimde?	Çoğunlukla kişinin kendisinde	Birey, aile, okul, kurumlar ve STK'larda birlikte

Tanım Toplumsal sorun

Toplumun geniş bir kesimini etkileyen, nedenleri birden çok kişiye ya da duruma dayanan ve çözümü için birlikte hareket etmeyi gerektiren sorunlara **toplumsal sorun** denir.

Toplumsal sorunları fark etmek, etkin bir vatandaş olmanın ilk adımıdır. Bir sorunu fark eden kişi onu görmezden gelmez; gözlem yapar, bilgi toplar ve sorunu başkalarıyla paylaşır. Aşağıda okulda, mahallede ve şehirde sık karşılaşılan altı sorun yer alıyor.

TRAFİK VE GÜVENLİK

Okul önlerinde ve dar sokaklarda yayaların güvenliği tehlikeye girer.

ÇEVRE KİRLİLİĞİ

Parklara, kıyılara ve ormanlara bırakılan atıklar canlılara zarar verir.

İSRAF

Yiyecek, su ve elektriğin gereğinden fazla tüketilmesi kaynakları azaltır.

ERİŞİLEBİLİRLİK

Rampa, asansör ya da uygun kaldırım olmayan yerlerde herkes aynı kolaylıkla dolaşamaz.

GÜRÜLTÜ

Yüksek ses, insanların dinlenmesini ve öğrenmesini zorlaştırır.

DİJİTAL BAĞIMLILIK

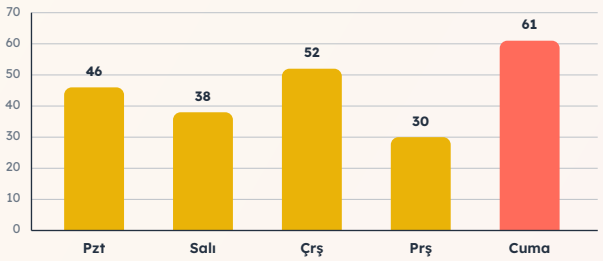
Ekran başında geçen uzun süre; uykuyu, dersleri ve aile sohbetlerini etkiler.

Kanıtla konuşmak

Nehir'in okulunda öğrenci meclisi, yemekhanedeki ekmek israfını gündeme aldı. Meclis üyeleri önce bir **kanıt** topladı: Bir hafta boyunca her gün çöpe giden ekmek dilimlerini saydılar. Sayımı yemekhane görevlisiyle birlikte yaptılar ve sonuçları bir grafiğe dönüştürdüler.

Bir haftada çöpe giden ekmek

Veriler örnek olarak oluşturulmuştur.

Dikey eksen: çöpe giden ekmek dilimi sayısı

Grafiğe göre bir haftada toplam **227 dilim** ekmek çöpe gitmiştir. En fazla israf cuma günü, en az israf perşembe günü yapılmıştır. Meclis üyeleri bu farkı merak etti: Cuma günü menüde öğrencilerin daha az sevdiği bir yemek vardı. Perşembe günü ise menüde sevilen bir yemek vardı. Böylece sayılar, sorunun nedenleri hakkında ilk ipucunu verdi.

Tuzağa düşme!

Sorun ile suçlu aynı şey değildir

Bir sorunu tartışırken amaç suçlu aramak değil, nedenleri anlamaktır. "Bunu hep 6-C yapıyor." gibi genellemeler tartışmayı kırıcı hâle getirir ve çözümü zorlaştırır. Kanıta dayanan ve kimseyi hedef almayan bir dil kullanılmalıdır.

Nedenlere farklı açılardan bakmak

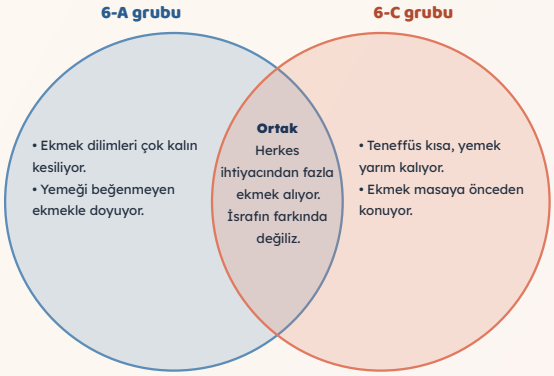
Aynı sorun, farklı kişilere farklı görünür. Bir sorunun nedenlerini doğru anlamak için o sorundan etkilenen herkesin görüşünü almak gerekir. Tek bir bakış açısıyla hazırlanan çözüm, başka birinin sorununu büyütebilir.

Görüşlerin her biri sorunun başka bir yüzünü gösterir. Veli zaman baskısından, şoför güvenli indirme alanının olmamasından, okul yönetimi ise giriş saatlerinin aynı olmasından söz eder. Hiçbiri tek başına yanlış değildir. Ancak her biri sorunun yalnızca bir parçasını görür. Görüşler bir araya getirildiğinde sorunun bütünü ortaya çıkar. **Sizce bu sorunun çözümü için hangi kişilerin aynı masada oturması gerekir?**

Ekmek israfı konusunda da iki sınıf farklı nedenler buldu. 6-A ve 6-C sınıflarının neden listelerini karşılaştıran meclis üyeleri, iki listenin bazı maddelerde birleştiğini fark etti. Ortak maddeler, çözüm için en güçlü başlangıç noktalarıdır.

İki sınıfın neden listesi

Örnek olay kurgusaldır.

Nedenleri düzenlemek için **balık kılçığı şeması** da kullanılabilir. Şemanın başına sorun yazılır. Kılçıklara ise nedenlerin grupları (alışkanlıklar, düzen, zaman, bilgi) yerleştirilir. Böylece dağınık görünen nedenler bir bütün olarak görülür.

Bir sorun, altı bakış açısı

Görüşler kurgusaldır.

Ekmek israfının nedenleri

Şema temsilîdir.

Çözüm önerisi geliştirmek

Nedenler belirlendikten sonra çözüm önerileri üretilir. İyi bir çözüm önerisi sorunun nedenine yöneliktir ve uygulanabilir olmalıdır. Öğrenci meclisi önerileri aşağıdaki ölçütlerle değerlendirdi.

Ölçüt	Sorulacak soru	Örnek
Özgünlük	Öneri yeni bir bakış açısı getiriyor mu?	Ekmeğin dilim yerine yarım dilimle sunulması
Uygulanabilirlik	Okulun olanaklarıyla yapılabilir mi?	Sepetin yerinin değiştirilmesi masrafsızdır.
Sürdürülebilirlik	Uzun süre devam ettirilebilir mi?	Günlük tartımı nöbetçi öğrenciler sırayla yapar.
Toplumsal fayda	Herkesin yararına mı? Kimseyi mağdur ediyor mu?	İhtiyacı olan öğrenci yine istediği kadar ekmek alabilir.

Müzakere: Farklı görüşleri uzlaştırmak

Öğrenci meclisindeki ilk toplantıda bir üye, “Ekmek yemekhaneden tamamen kaldırılsın.” önerisini getirdi. Başka bir üye hemen itiraz etti: “Ekmeğe ihtiyacı olan öğrenciler ne yapacak?” Toplantı bir tartışmaya dönüşmek üzereyken meclis başkanı Nehir, herkesin sırayla konuşmasını önerdi. Böylece meclis bir **müzakere** yaptı.

Tanım Müzakere

Farklı görüşteki kişilerin bir sorunu çözmek için görüşlerini karşılıklı olarak dinleyip tartışması ve herkesin kabul edebileceği bir ortak noktada uzlaşmaya çalışmasına müzakere denir.

Müzakerenin adımları

Şema temsilîdir.

1. **Dinle** — Her grup önerisini ve gerekçesini anlatır.
2. **Ortak noktayı bul** — İki öneride de geçen fikirler belirlenir.
3. **Seçenek üret** — Ortak noktalardan yeni seçenekler yazılır.
4. **Ölçütlerle tart** — Seçenekler ölçütlere göre puanlanır.
5. **Uzlaş** — Herkesin kabul ettiği öneri yazıya geçirilir.

Müzakere bir yarışma değildir; kazanan ya da kaybeden yoktur. Amaç, farklı görüşlerin güçlü yanlarını birleştirerek daha iyi bir çözüme ulaşmaktır. Müzakerede söz isteyerek konuşulur, karşı görüş sonuna kadar dinlenir ve kişiler değil düşünceler tartışılır.

Meclisteki müzakerenin sonunda ilk öneri değişti. Yeni öneri hem israfı azaltmayı hem de ekmeğe ihtiyacı olan öğrencileri gözetmeyi amaçlıyordu. "Önerinin iki sürümü" tablosu önerinin nasıl **düzenlendiğini** gösteriyor.

Çözüm önerisini savunmak

Bir öneriyi savunmak, onun neden iyi bir öneri olduğunu **gerekçe** ve **kanıtlarla** açıklamaktır. Savunma yapılırken karşı görüşler de dikkate alınır ve bunlara saygılı bir cevap verilir. Güçlü bir savunma, beş parçadan oluşur.

Çözüm önerileri bir plana bağlanmazsa kâğıt üzerinde kalır. Öğrenci meclisi, önerisini dört haftalık bir kampanya takvimine dönüştürdü. Sonuçlar okul gazetesinde duyurulacaktı.

Kampanya takvimi

Örnek olay kurgusaldır.

1. hafta — Artan ekmek her gün tartılır ve kaydedilir.

2. hafta — Gruplar nedenleri ve önerileri paylaşır.

3. hafta — Uzlaşılan öneri uygulanır.

4. hafta — Sonuçlar karşılaştırılır, okul gazetesinde duyurulur.

Önerinin iki sürümü

Örnek olay kurgusaldır.

	1. sürüm	2. sürüm (geri bildirimden sonra)
Öneri	Yemekhanede ekmek tamamen kaldırılsın.	Ekmek sepeti tabldot sırasının sonuna konsun; herkes ihtiyacı kadar, yarım dilimden başlayarak alsın.
Geri bildirim	Uygulanabilir değil; ekmeğe ihtiyacı olan öğrenciler mağdur olur.	Uygulanabilir ve herkesi gözetiyor; ancak sonucun ölçülmesi gerekiyor.
Ek adım	–	Artan ekmek her gün tartılır, sonuç okul panosunda duyurulur.

Savunmanın parçaları

Şema temsilîdir.

İddia — Önerimiz israfı azaltır.

Gerekçe — Herkes ihtiyacı kadar alır.

Kanıt — Deneme haftasında artan ekmek azaldı.

Karşı görüş — "Sıra uzar." görüşüne çözüm: iki sepet

Sonuç — Öneri okulda sürdürülebilir.

Yazılı Köşesi 1

Soru: Bir mahallede çocuk parkının yanındaki boş arsaya her gün atık bırakılıyor. Esnaf, "Belediye arsayı çevirmeli." diyor. Bir veli, "Çöp konteynerleri yetersiz." diyor. Bir öğrenci ise "İnsanlar atıklarını ayrıştırmayı bilmiyor." diyor.

a) Bu sorunun toplumsal bir sorun olduğunu iki gerekçeyle açıklayınız. (4 puan) b) Görüşlerdeki iki farklı nedeni karşılaştırınız. (3 puan) c) Üç görüşü de dikkate alan bir çözüm önerisi yazınız. (3 puan)

Çözüm: a) Sorun yalnız bir kişiyi değil, parkı kullanan çocukları, aileleri ve esnafı etkiler. Nedeni birden çok kişinin davranışına dayanır ve çözümü için belediye, esnaf ve mahalleli birlikte hareket etmelidir. b) Esnaf sorunu fiziksel düzenlemeye (arsanın çevrilmemesine), öğrenci ise insanların bilgisizliğine bağlıyor. Biri yerel yönetimden, diğeri bireylerden çözüm bekliyor. c) Örnek: Belediyeden arsanın çevresine çit ve ayrıştırmalı konteyner istenir; okul ve muhtarlık birlikte atık ayrıştırma bilgilendirmesi yapar. **Puanlama:** c şıkkında öneri yalnız tek görüşü karşılıyorsa yarı puan verilir.

Yazılı Köşesi 2

Soru: Selin'in sınıfında teneffüslerde koridorun çok gürültülü olduğu konusunda iki görüş çıktı. Birinci grup "Teneffüste müzik çalınması yasaklansın." diyor. İkinci grup "Teneffüs öğrencilerin dinlenme hakkıdır, kimse karışmamalı." diyor.

a) İki grubun görüşlerinde haklı olan birer yön yazınız. (4 puan) b) İki görüşü uzlaştıran bir öneri geliştiriniz. (3 puan) c) Önerinizi bir gerekçe ve bir kanıtla savununuz. (3 puan)

Çözüm: a) Birinci grup, gürültünün dinlenmeyi ve sağlığı etkilediğini gözetiyor. İkinci grup ise teneffüsün öğrencilerin serbest zamanı olduğunu vurguluyor. b) Örnek: Müzik yalnızca bahçede ve düşük sesle çalınsın; koridorlarda sessiz okuma köşeleri oluşturulsun. c) Gerekçe: Hem dinlenmek isteyen hem de müzik dinlemek isteyen öğrencilerin ihtiyacı karşılanır. Kanıt: Sınıfta yapılan ankette öğrencilerin bir kısmı sessiz, bir kısmı hareketli teneffüs istediğini belirtmiştir. **Puanlama:** b şıkkında yalnız bir grubun isteğini karşılayan öneriye puan verilmez.

KISACA HATIRLAYALIM

- **Toplumsal sorun**, toplumun geniş bir kesimini etkiler; çözümü birlikte hareket etmeyi gerektirir.
- Sorunu fark etmek için **kanıt** toplanır; nedenler farklı **bakış açılarıyla** karşılaştırılır.
- Çözüm önerisi özgün, uygulanabilir, sürdürülebilir ve toplumsal fayda sağlayan bir öneri olmalıdır.
- **Müzakere** ile öneri farklı görüşlere göre düzenlenir; **savunma** iddia, gerekçe, kanıt ve karşı görüşe cevaptan oluşur.

Notlarım

Kavram haritası: Toplumsal sorunlar

Bu temada neler var?

1 Ülkemizin, Kıtaların ve Okyanusların Konumu 17

Bir arkadaşınıza evinizin yerini tarif ederken “Okulun karşısındaki mavi binada” diyebilirsiniz. Ama bir gemi kaptanı denizin ortasında yerini nasıl bildirir? Bu öğrenme alanında ülkemizin, kıtaların ve okyanusların konumunu iki yolla anlatmayı öğreneceksiniz: bir yere **göre** anlatmak ve kesin **koordinatlarla** anlatmak.

Anahtar kavramlar

göreceli konum · mutlak konum

1 Ülkemizin, Kıtaların ve Okyanusların Konumu

Bir yere göre konum: Göreceli konum

Bir yeri anlatırken çoğu zaman başka bir yeri başvuru noktası olarak kullanırız. “Kütüphane parkın batısında”, “Mısır, Türkiye’nin güneyinde” gibi ifadeler bu türdendir. Başvuru noktası değişince anlatım da değişir. Örneğin Türkiye, Mısır’a göre kuzeyde, Gürcistan’a göre ise güneybatıdadır.

Tanım Göreceli konum

Bir yerin, başka yerlere (ülke, kıta, deniz, okyanus) göre bulunduğu durumu anlatan konuma göreceli konum denir.

Kıtalar ve okyanuslar

Dünya yüzeyinin yaklaşık **%71**’i sularla, kalan bölümü karalarla kaplıdır. Büyük kara parçalarına **kıta**, kıtaları birbirinden ayıran çok geniş ve derin su kütlelerine **okyanus** denir. Dünya’da yedi kıta ve beş okyanus vardır.

Kıtalar ve okyanuslar

Harita temsilîdir, ölçeksizdir

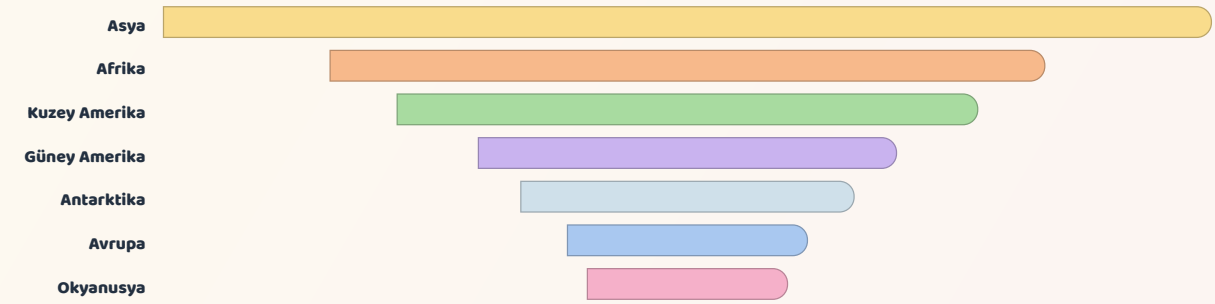

Türkiye — Ekvator ve Başlangıç meridyeni — Okyanus ve deniz

Kıtalar ve okyanuslar büyüklük bakımından birbirinden farklıdır. Aşağıdaki çubuklar yalnızca büyüklük **sırasını** gösterir; çubukların boyu alanlarla orantılıdır.

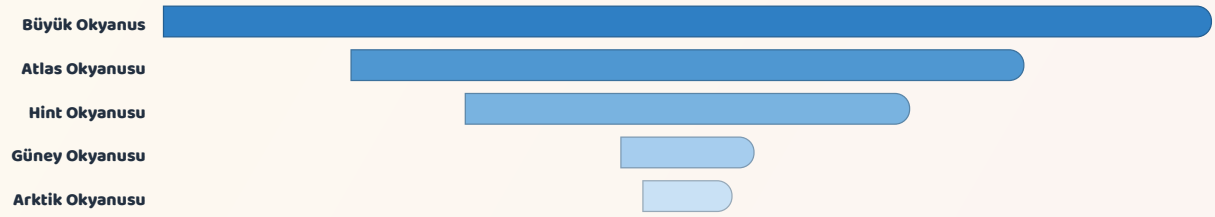
Kıtaların büyüklük sırası

Çubuklar yaklaşık alanlara göre çizilmiştir.

Okyanusların büyüklük sırası

Çubuklar yaklaşık alanlara göre çizilmiştir; okyanus sınırları kaynaklara göre değişebilir.

Kıta ya da okyanus	Göreceli konumu
Asya	Avrupa'nın doğusunda; en büyük kıta
Afrika	Avrupa'nın güneyinde; Akdeniz ile Avrupa'dan ayrılır
Kuzey ve Güney Amerika	Atlas Okyanusu'nun batısında, Büyük Okyanus'un doğusunda
Okyanusya	Asya'nın güneydoğusunda; Büyük Okyanus ile Hint Okyanusu arasında
Antarktika	Güney Kutbu çevresinde; Güney Okyanusu ile çevrili
Büyük Okyanus	Asya ve Okyanusya ile Amerika kıtaları arasında; en büyük okyanus
Atlas Okyanusu	Avrupa ve Afrika ile Amerika kıtaları arasında
Hint Okyanusu	Afrika, Asya ve Okyanusya arasında
Arktik Okyanusu	Kuzey Kutbu çevresinde; en küçük okyanus

Notlarım

Ülkemizin göreceli konumu

Türkiye, Asya ile Avrupa kıtalarının birleştiği yerdedir. Topraklarının büyük bölümü Asya'da (Anadolu), küçük bir bölümü Avrupa'da (Trakya) bulunur. Üç tarafı denizlerle çevrilidir: kuzeyinde Karadeniz, batısında Ege Denizi, güneyinde Akdeniz yer alır. Marmara Denizi ise tamamen ülkemizin toprakları içindedir.

Türkiye nerede?

Şema temsilîdir.

Türkiye'nin sekiz kara komşusu vardır. Bunlardan Yunanistan, Bulgaristan, Gürcistan ve Suriye ile hem karadan hem de denizden komşuyuz.

Yön	Kara komşusu	Denizden de komşu mu?
Batı	Yunanistan	Evet (Ege Denizi, Akdeniz)
Kuzeybatı	Bulgaristan	Evet (Karadeniz)
Kuzeydoğu	Gürcistan	Evet (Karadeniz)
Doğu	Ermenistan, Azerbaycan (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti), İran	Hayır
Güneydoğu	Irak	Hayır
Güney	Suriye	Evet (Akdeniz)

Notlarım

Türkiye'nin denizleri, kara ve deniz komşuları

Harita temsilîdir, ölçeksizdir

Denizlerimizin karşı kıyılarında da komşularımız vardır. Akdeniz'de **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)**, Lübnan, Filistin, Mısır ve Libya; Karadeniz'de ise Rusya, Ukrayna ve Romanya bu komşulardandır.

Mavi Vatan

Ülkemizi çevreleyen denizler; ulaşım, ticaret, balıkçılık, turizm ve enerji kaynakları bakımından büyük önem taşır. İstanbul ve Çanakkale boğazları, Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan su yolunun üzerindedir. Bu nedenle ülkemiz önemli deniz yollarının kesiştiği bir konumdadır.

Tanım Mavi Vatan

Türkiye'nin Karadeniz, Marmara Denizi, Ege Denizi ve Akdeniz'de hak ve menfaatlerinin bulunduğu deniz yetki alanlarının bütününe Mavi Vatan denir.

KARADENİZ

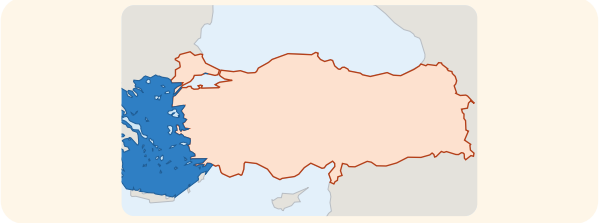
Ülkemizin kuzeyindedir. İstanbul Boğazı ile Marmara'ya bağlanır.

MARMARA DENİZİ

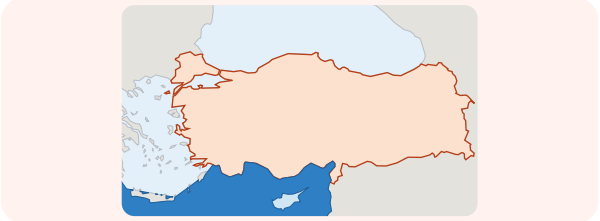
Tamamen ülkemizin içindedir. Asya ile Avrupa'yı ayırır.

EGE DENİZİ

Ülkemizin batısındadır. Çanakkale Boğazı ile Marmara'ya bağlanır.

AKDENİZ

Ülkemizin güneyindedir. Üç kıtanın arasında yer alır.

Tuzağa düşme!

Mavi Vatan ve sorumluluğumuz

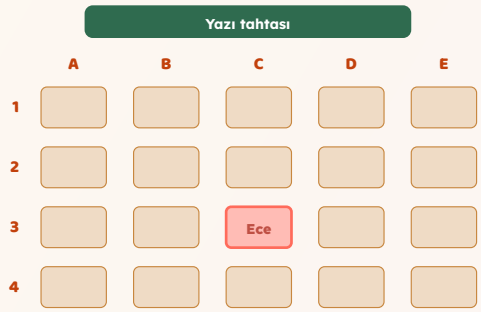
Denizlerimizdeki hak ve menfaatlerimizi korumak, bağımsızlığımıza sahip çıkmanın bir parçasıdır. Kıyıları temiz tutmak, denizdeki canlıları korumak ve denizlerimizi tanımak da her vatandaşın sorumluluğudur.

Kesin konum: Mutlak konum

Göreceli konum, bir yeri anlatmak için kullanışlıdır ama her zaman kesin değildir. "Ankara, İstanbul'un doğusundadır." dediğimizde Ankara'nın tam yerini söylemiş olmayız. Kesin yeri bulmak için harf ve sayılardan oluşan bir **ağ** kullanılır. Bu ağı sınıfınızdaki oturma planında da görebilirsiniz.

Sınıf oturma planı

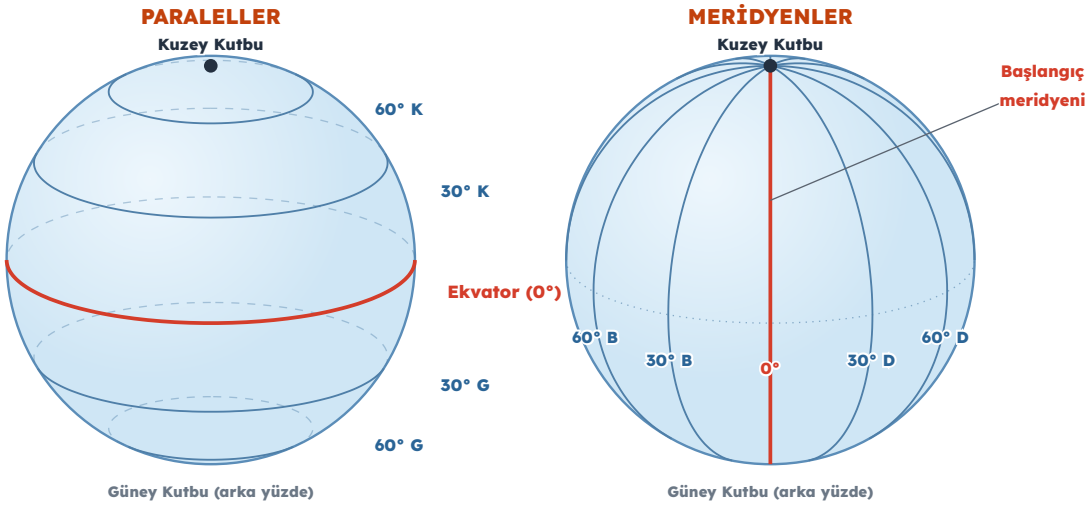
Plan kurgusaldır.

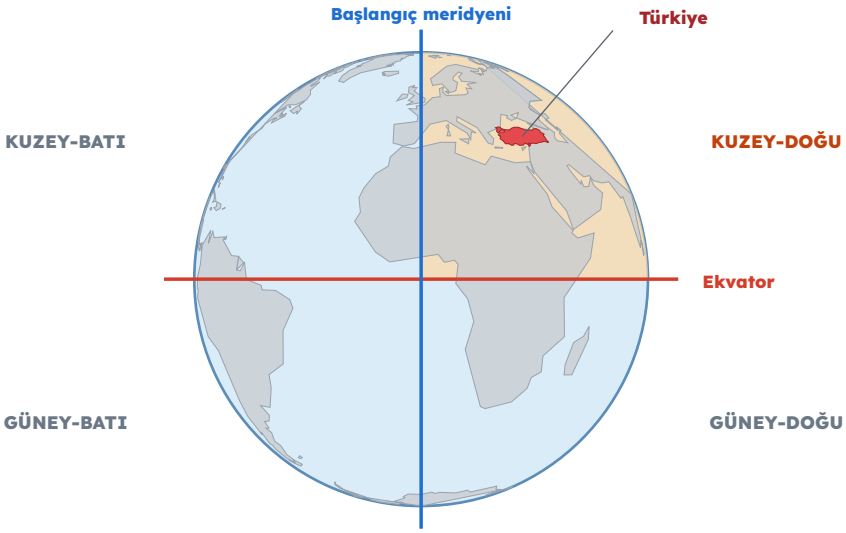
Oturma planında her sıranın yeri bir harf ve bir sayıyla gösterilir. Ece'nin yeri **C3**'tür ve bu yer sınıfta yalnız bir sıraya karşılık gelir. Dünya üzerindeki yerleri bulmak için de benzer bir ağ kullanılır. Bu ağın çizgileri **paraleller** ve **meridyenlerdir**.

Tanım Paralel ve meridyen

Ekvator'a paralel olarak çizildiği varsayılan hayalî dairelere paralel, kutup noktalarını birleştirdiği varsayılan hayalî yarım çemberlere meridyen denir.

Paraleller, 0° olan Ekvator'dan kutuplara doğru kuzeyde ve güneyde 90°'ye kadar numaralandırılır. Meridyenler ise 0° olan başlangıç meridyeninden doğuya ve batıya doğru 180°'ye kadar numaralandırılır. Ekvator Dünya'yı **kuzey** ve **güney** yarım kürelere, başlangıç meridyeni ile 180° meridyeni ise **doğu** ve **batı** yarım kürelere ayırır. Türkiye, Ekvator'un kuzeyinde ve başlangıç meridyeninin doğusundadır. Bu nedenle ülkemiz hem **kuzey** hem de **doğu** yarım kürededir.

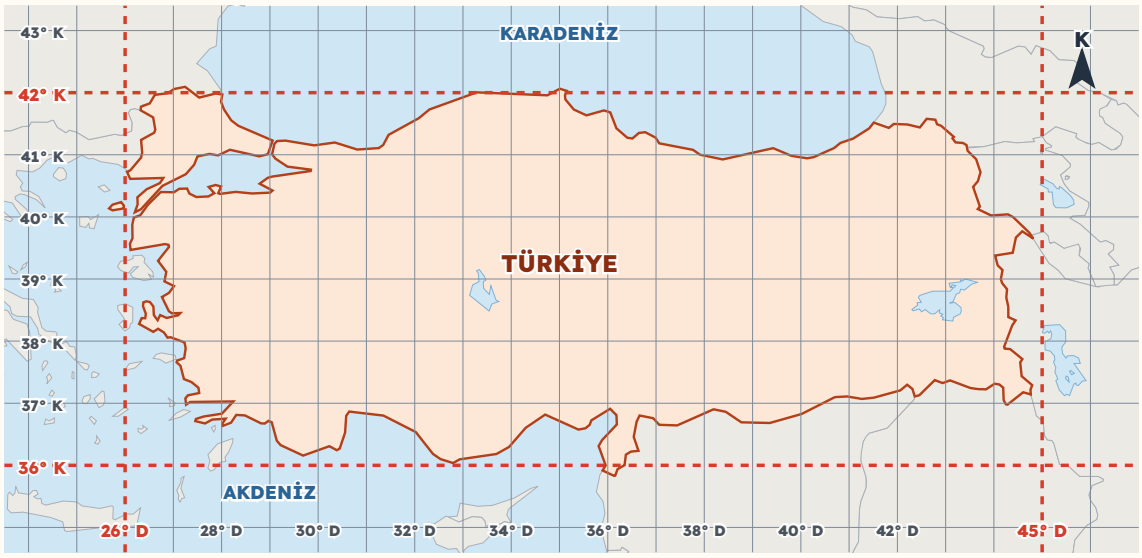
Tanım Mutlak konum

Bir yerin paralel ve meridyenlere göre belirlenen kesin yerine mutlak konum denir. Mutlak konum değişmez ve her yer için tektir.

Türkiye, **36° ile 42° kuzey paralelleri** ve **26° ile 45° doğu meridyenleri** arasında yer alır. Bu, ülkemizin mutlak konumudur. Başkentimiz Ankara ise yaklaşık 40° kuzey paraleli ile 33° doğu meridyeninin kesiştiği yere yakındır.

Türkiye'nin mutlak konumu

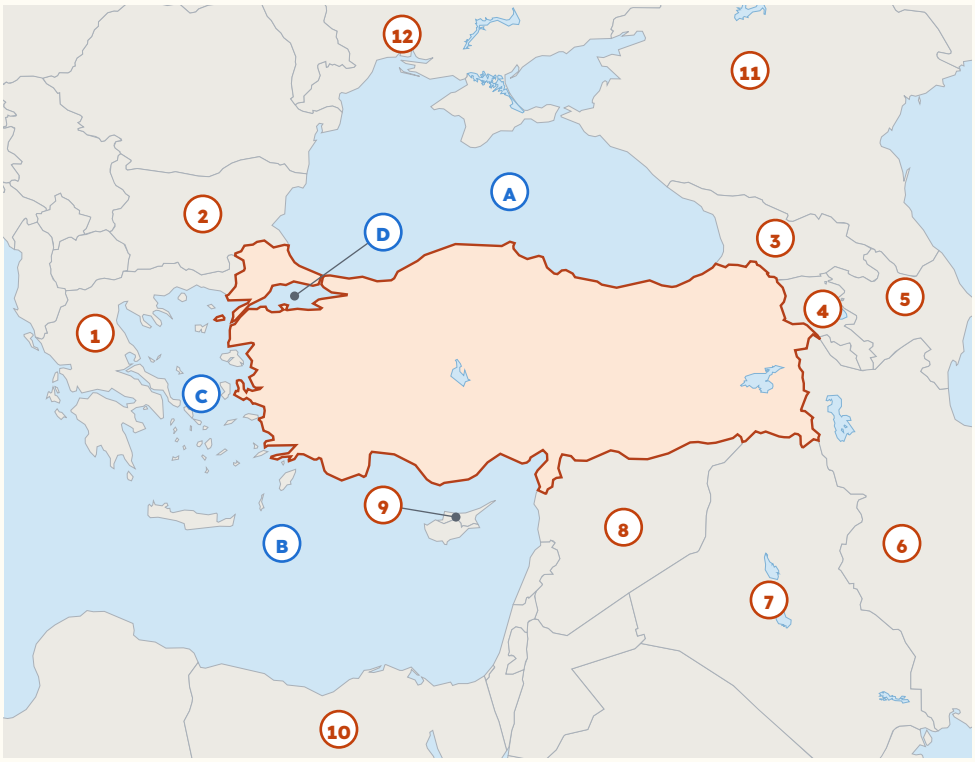
Harita temsilîdir, ölçeksizdir

Türkiye'yi çevreleyen paraleller ve meridyenler — Paralel ve meridyenler (1° arayla)

Dilsiz harita: Türkiye ve çevresi

Harita temsilîdir, ölçeksizdir

Türkiye — Diğer ülkeler — Deniz

Yazılı Köşesi

Soru: Bir öğrenci Türkiye'nin konumunu şöyle anlatıyor: "Ülkemiz Asya ile Avrupa arasındadır. Üç tarafı denizlerle çevrilidir. 36°-42° kuzey paralelleri ile 26°-45° doğu meridyenleri arasındadır."

a) Bu anlatımdaki göreceli konum ve mutlak konum ifadelerini ayırarak yazınız. (4 puan) b) Türkiye'nin hangi yarım kürelerde bulunduğunu gerekçesiyle yazınız. (3 puan) c) Anlatıma Türkiye'nin göreceli konumunu gösteren başka bir ifade ekleyiniz. (3 puan)

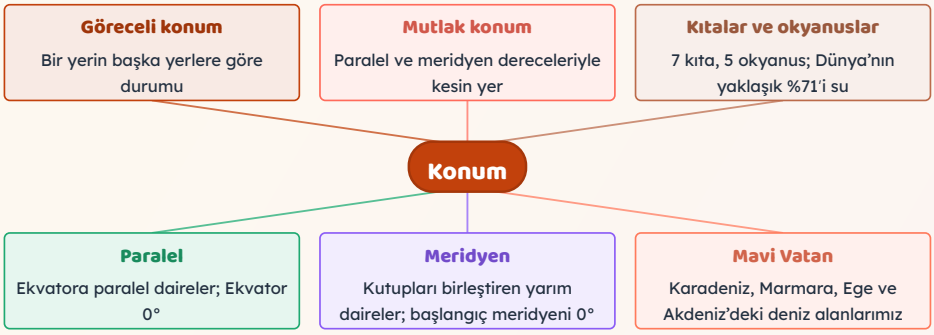
Çözüm: a) Göreceli konum: "Asya ile Avrupa arasındadır.", "Üç tarafı denizlerle çevrilidir." Mutlak konum: "36°-42° kuzey paralelleri ile 26°-45° doğu meridyenleri arasındadır." b) Kuzey ve doğu yarım küre; çünkü Ekvator'un kuzeyinde ve başlangıç meridyeninin doğusundadır. c) Örnek: "Ülkemiz Mısır'ın kuzeyinde, Gürcistan'ın güneybatısındadır." ya da "Afrika kıtasına yakındır."

Puanlama: a şıkkında ifadeler yanlış gruba yazılmışsa her biri için 1 puan düşülür.

KISACA HATIRLAYALIM

- **Göreceli konum**, bir yerin başka yerlere göre durumudur; başvuru noktası değişince anlatım değişir.
- Dünya'da **yedi kıta** ve **beş okyanus** vardır; yüzeyin yaklaşık %71'i sudur.
- Türkiye Asya ile Avrupa arasında, üç tarafı denizlerle çevrili; **sekiz kara komşusu** vardır.
- **Mutlak konum** paralel ve meridyenlerle belirlenir: Türkiye 36°-42° K paralelleri, 26°-45° D meridyenleri arasındadır.

Kavram haritası: Konum

Notlarım